

УДК 341.1/8

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.05.116>

РОЗВИТОК СПІВПРАЦІ У КОСМІЧНІЙ ГАЛУЗІ: 1959–1962 РОКИ

Піддубний О.Ю.,*доктор юридичних наук, професор,**завідувач кафедри цивільного та**господарського права**Національного університету біоресурсів і**природокористування України*ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4867-4613>**Пушкар М.В.,***кандидат юридичних наук, доцент,**доцент кафедри цивільного та господарського права**Національного університету біоресурсів і**природокористування України*ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0723-9420>**Головко Л.О.,***кандидат юридичних наук, доцент,**доцент кафедри міжнародного права та**порівняльного правознавства**Національного університету біоресурсів і**природокористування України*ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7035-6470>

Піддубний О.Ю., Пушкар М.В., Головко Л.О. Розвиток співпраці у космічній галузі: 1959–1962 роки.

У статті розкриваються основні аспекти організації співпраці у космічній діяльності на початковому етапі її розвитку, в той час, коли відбувалися найбільш запеклі космічні перегони між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Сполученими Штатами Америки. Викладаються та аналізуються основні цілі міжнародної спільноти у напрямку спільного дослідження та освоєння космічного простору та небесних тіл, а також обставини, які вплинули на формування такої співпраці на цьому етапі.

Також розглядаються питання формування міжнародних органів, пов'язаних з організацією і контролем спільної космічної діяльності, питання організації міждержавного співробітництва у космічному просторі щодо створення за допомогою супутників зв'язку, доступного для населення всієї планети, питання правового регулювання спільної діяльності у космічному просторі і на небесних тілах, а також питання створення міжнародної мережі космодромів; для запусків зондуючих ракет всіма зацікавленими учасниками космічної діяльності (у тому числі, для надання можливості недержавним організаціям прийняти участь у космічній діяльності).

Враховуючи сучасну конкуренцію між державами у боротьбі за панування в космічному просторі і на небесних тілах та небезпеку, яку несе така конкуренція, дослідження повертається до витоків космічної діяльності для того, щоб визначити та проаналізувати фактори, які вплинули на формування міжнародної співпраці у космосі (як негативно, так і позитивно).

Головна увага зосереджена на міжнародних документах, прийнятих Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй у період, починаючи з 1959 до 1962 року.

Зокрема, висвітлюються результати дослідження трьох основних Резолюцій, прийнятих Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй у цей період стосовно міжнародного співробітництва у використанні космічного простору в мирних цілях.

Ключові слова: космічна діяльність, співпраця, космічний простір, космічне право.

Piddubnyi O., Pushkar M., Golovko L. Development of cooperation in the space industry: from 1959 to 1962.

The article reveals the main aspects of the organization of cooperation in space activities at the initial stage of its development when the fiercest space race between the Union of Soviet Socialist

Republics and the United States of America was taking place. The main goals of the international community concerning joint research and development of outer space and celestial bodies, as well as the circumstances that influenced the formation of such cooperation at this stage, are explained and analyzed.

In addition, the article is also concerned with the issue of the international bodies establishment related to the organization and control of joint space activity, the issue of the organization of interstate cooperation in outer space in the direction of creating communication accessible to the population of the entire planet with the help of satellites, the issue of legal regulation of joint activity in outer space and on celestial bodies, as well as the issue of creating an international network of spaceports for launching sounding rockets by all interested participants in space activities (in particular, to make it possible for non-state organizations to take part in space activities).

Considering the modern competition among states in the struggle for dominance in outer space and on celestial bodies and the dangers that such a competition brings, the study returns to the origins of space activity to identify and analyze the factors that influenced the formation of international cooperation in space (both negatively and positively).

The main focus is on international documents adopted by the United Nations General Assembly between 1959 and 1962.

Specifically, the results of the study of the three main Resolutions adopted by the General Assembly of the United Nations in this period regarding international cooperation in the use of outer space for peaceful purposes are presented.

Key words: space activity, co-operation, outer space, space law.

Вступ.

Постановка завдання. На сьогодні міжнародна співпраця у космічній галузі переживає не найкращі часи. Її стан важко назвати навіть стагнацією – це імовірно великий крок назад.

Відсутність належного правового врегулювання міждержавних відносин у космічному просторі, а також бажання окремих держав отримати абсолютну перевагу у космосі та багато інших обставин негативно вплинули на розвиток міжнародної співпраці у космічній галузі.

При цьому, якщо на початковому етапі розвитку космічної діяльності окремі держави намагалися отримати політичну та воєнну перевагу у космосі, то в подальшому, з розвитком приватного космічного сектору, на перший план вийшли питання економічного панування та колонізації космосу.

Враховуючи сучасну космічну гонку та конкуренцію між державами у боротьбі за панування в

космічному просторі та небезпеку, яку несе така конкуренція, є вкрай важливим повернутися до витоків космічної діяльності для того, щоб визначити та проаналізувати фактори, які позитивно вплинули на поширення та розвиток міжнародної співпраці у космічному просторі, а також фактори, які перешкоджали та негативно вплинули на здійснення спільної космічної діяльності.

Стан опрацювання цієї проблематики.

На сучасному етапі проблеми співпраці держав у космічному просторі і на небесних тілах в основному досліджуються на підставі аналізу міжнародних договорів і міждержавних угод у сфері космічної діяльності, з урахуванням елементів політичного і економічного протистояння держав на Землі.

Таким чином, фактично нівелюється роль Організації Об'єднаних Націй у вирішенні цього питання.

Однак, не варто забувати про те, що космічний простір і небесні тіла не належать жодній державі, і метою їхнього дослідження та використання повинно бути благо для всього людства [2].

Враховуючи зазначене, саме Організація Об'єднаних Націй має взяти на себе вирішальну роль у припиненні космічних перегонів та протистояння між державами для організації плідної міжнародної співпраці на користь кращого майбутнього для населення всієї планети Земля.

Саме тому, основну увагу у дослідженнях питання міжнародної співпраці необхідно зосередити на документах Організації Об'єднаних Націй, починаючи з перших її резолюцій, прийнятих з цього питання.

Метою статті є викладення результатів аналізу наступних міжнародних документів, прийнятих в період з 1959 до 1962 року, які встановили початкові умови для спільної космічної діяльності:

– Резолюція Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй № 1472 «Міжнародне співробітництво у використанні космічного простору в мирних цілях», прийнята 12 грудня 1959 року (Резолюція ГА ООН 1472) [3];

– Резолюція Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй № 1721 «Міжнародне співробітництво у використанні космічного простору в мирних цілях», прийнята 20 грудня 1961 року (Резолюція ГА ООН 1721) [4];

– Резолюція Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй № 1802 «Міжнародне співробітництво у використанні космічного простору в мирних цілях», прийнята 14 грудня 1962 року (Резолюція ГА ООН 1802) [5].

В подальшому, результати цього аналізу дозволять продовжити дослідження космічних відносин між державами з метою визначення основних проблем міжнародної співпраці у космічній галузі.

Виклад основного матеріалу.

2.1. На самому початку розвитку космічної діяльності, коли використання космічного простору для воєнної, політичної і економічної діяльності вважалося ще далеким майбутнім, Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй вже зробила перші кроки для попередження можливого космічного протистояння між державами, коли у преамбулі Резолюції ГА ООН 1348 зробила заяву про те, що необхідно «уникнути поширення існуючого національного суперництва на цю нову сферу» [2] (переклад автора статті).

У разі, якщо б Організації Об'єднаних Націй вдалося переконати найбільші держави у важливості цієї директиви, то це дозволило б вивести міжнародну співпрацю у напрямку дослідження і використання космічного простору і небесних тіл на новий світовий рівень.

Для цього Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй було навіть прийнято рішення про «заснування спеціального Комітету з використання космічного простору в мирних цілях» [2] (переклад автора статті).

Саме на цей Комітет покладалася головна роль у забезпеченні організації співпраці та об'єднанні держав для здійснення космічної діяльності на користь всього людства.

2.2. В зв'язку з цим, 12 грудня 1959 року Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй прийняла Резолюцію ГА ООН 1472, яка оголосила ідею співробітництва у космічній діяльності і встановила для Комітету з використання космічного простору в мирних цілях конкретний перелік завдань з координації такої діяльності.

При цьому у цій Резолюції, Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй підтвердила свою позицію, відповідно до якої дослідження і використання космічного простору повинно бути направлено виключно на благо людства [3].

Також, Генеральна Асамблея звернула увагу всієї міжнародної спільноти на важливе значення міжнародного співробітництва у питаннях вивчення та освоєння космосу у мирних цілях [3].

Однак, в той же час, Генеральна Асамблея вперше у своїй Резолюції застосувала відносно космічної діяльності поняття «можливість використання космічного простору і небесних тіл для користі держав» [3]. Це було зроблено завдяки значному впливу на учасників Правового Підкомітету Організації Об'єднаних Націй делегатів Сполучених Штатів Америки і Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії [6, с. 41]. І хоча всі розуміли, що інтереси окремих держав ніколи не будуть співпадати з інтересами всього людства, у Генеральній Асамблеї на той час не вистачило волі для того, щоб протистояти цьому впливу.

І це виявилось першою великою перешкодою на шляху міжнародної співпраці у космічній ді-

яльності, оскільки створення мети «для користі держав» фактично призвело до нового витка космічної гонки, яка тільки почала згасати у цей період.

Більш того, розуміючи те, що тепер кожна держава може використовувати космос для свого збагачення і воєнного впливу, всі держави почали приховувати космічні технології і використовувати співпрацю лише для присвоєння новітніх технологій.

2.3. В наступному, враховуючи те, що на першому етапі космічну гонку виграв Союз Радянських Соціалістичних Республік, більшість держав погодились повернутися до питання співробітництва у космічній діяльності.

Унаслідок цього 20 грудня 1961 року було прийнято Резолюцію ГА ООН 1721.

При цьому деякі елементи цієї Резолюції знову продемонстрували перевагу інтересів окремих держав над можливими позитивними перспективами міжнародної співпраці на благо всього людства. Так, у положеннях підпункту «b» пункту 1 розділу «А» Резолюції ГА ООН 1721 Генеральна Асамблея фактично оголосила про початок нової космічної гонки, коли зазначила про те, що космічний простір і небесні тіла можуть бути вільними для використання всіма державами [4]. І хоча у цьому ж реченні Генеральна Асамблея зазначила про те, що космічний простір і небесні тіла не підлягають національному присвоєнню, це загалом не змінило ситуацію, оскільки наявність права використання космічного простору і небесних тіл фактично створило для держав еквівалент права на їхнє володіння.

Водночас Організація Об'єднаних Націй зробила і позитивні кроки у напрямку розвитку співробітництва держав у космічному просторі.

Першим таким кроком на шляху спільної космічної діяльності було визначення у пункті 2 розділу «С» цієї Резолюції можливості залучення до космічної діяльності нових міжнародних учасників, таких як Економічна і Соціальна Ради Організації Об'єднаних Націй, Міжнародний союз електрозв'язку, а також Всесвітня метеорологічна організація [4]. Крім того, до участі у космічній діяльності було залучено Спеціальний фонд Організації Об'єднаних Націй, на який покладалася завдання щодо вирішення питань фінансування програм спільної космічної діяльності [4]. При цьому вперше до програм космічної діяльності було офіційно залучено недержавну організацію – Міжнародну наукову раду.

Однак, найголовнішим аспектом цієї Резолюції було те, що вперше Генеральна Асамблея знайшла сили визнати те, що Організація Об'єднаних Націй повинна бути центром для міжнародного співробітництва у питаннях дослідження та використання космічного простору в мирних цілях [4].

На підставі цього успіху, Генеральна Асамблея встановила перше реальне завдання для спільної космічної діяльності держав. Це завдання було пов'язано з науково-дослідною діяльністю у сфері метрології і аналізу даних про погоду. Основною метою цієї програми стала спільна діяльність держав і міждержавний обмін даними у цій галузі для забезпечення розвитку наук про атмосферу і техніку її дослідження, а також для кращого розуміння основних фізичних сил, що діють на клімат, з можливістю впливу на зміну погоди.

Наступним важливим завданням, яке Генеральна Асамблея оголосила для міжнародної спільноти у преамбулі розділу «D» цієї Резолюції, було створення супутникового зв'язку, який повинен був стати доступним для всіх народів світу на глобальній та недискримінаційній основі [4]. І хоча мета цієї ініціативи дуже важлива та найбільш відповідає інтересам людства, але найважливішим технічним моментом цього завдання, який кардинально змінив телекомунікаційну галузь, була пропозиція для Міжнародного союзу електрозв'язку розглянути питання щодо розподілу ліній радіочастот для космічної діяльності.

З метою створення правової бази для такої широкої співпраці у космічній галузі, держави-учасники Організації Об'єднаних Націй погодились розповсюдити існуюче міжнародне право і Статут ООН на свою діяльність у космічному просторі і на небесних тілах, що відобразилось у положеннях підпункту «b» пункту 1 розділу «A» Резолюції ГА ООН 1721 [4].

2.4. Задля посилення правового регулювання космічного співробітництва, наступним кроком Організації Об'єднаних Націй стало прийняття Резолюції ГА ООН 1802.

В першу чергу, у пункті 1 розділу «I» цієї Резолюції Генеральна Асамблея ООН визначила необхідність створення базових правових принципів регулювання космічної діяльності.

При цьому особливу увагу міжнародної спільноти було звернуто на необхідність встановлення правової відповідальності за шкоду, завдану космічною діяльністю держав.

Одночасно, Генеральна Асамблея також визначила необхідність організації взаємодії між державами щодо повернення космонавтів, які опинилися на території іншої держави після приземлення.

Крім того, у пункті 2 розділу «IV» Генеральна Асамблея ООН знову звернула увагу на необхідність створення доступного супутникового зв'язку у світовому масштабі для поліпшення контактів і взаємовідносин між людьми на всій планеті.

Однак, головним аспектом цієї Резолюції стало посилення космічного співробітництва на підставі нового комплексу програм, представлених Комітетом з використання космічного простору

в мирних цілях Організації Об'єднаних Націй, у тому числі в атмосферних наукових дослідженнях, що було закріплено у пунктах 1 і 3 розділу «II» та у пункті 2 розділу «III» Резолюції ГА ООН 1802 [5].

При цьому однією із таких програм було передбачено створення на геомагнітному екваторі Землі мережі космодромів для запуску зондувальних ракет під керівництвом Організації Об'єднаних Націй, що сприяло б науковому прогресу та міжнародному співробітництву в галузі дослідження космічного простору, а також забезпечило б сприятливі умови для практичних тренувань інших зацікавлених космічних організацій.

Найбільш важливим елементом цієї програми було те, що Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй на цей раз не обмежувала перспективу співробітництва лише державами, а пропонувала участь у космічній діяльності будь-яким зацікавленим суб'єктам. Заслуга у цьому, в першу чергу, належить делегату Сполучених Штатів Америки, який особисто наполягав на такій перспективі при обговоренні цієї Резолюції [1, с. 149].

Фактично, саме цей момент кардинально змінив напрямок розвитку космічної галузі у всьому світі з суто воєнно-політичного, додавши до нього економічний і науковий інтереси.

І хоча на сьогодні ніхто не може передбачити реальних наслідків активної участі у космічній діяльності приватних компаній, необхідно визнати, що цей факт вже відбувся і його вже неможливо буде зупинити.

Висновки. Незважаючи на безліч розбіжностей у підходах до організації співпраці у космічному просторі, можливо сказати, що Організації Об'єднаних Націй вдалося на певний момент консолідувати держави і почати формувати та реалізовувати концепцією співробітництва у космічній діяльності.

Станом на кінець 1962 року Генеральною Асамблеєю було реалізовано багато заходів стосовно космічної співпраці. І хоча не всі пропозиції було втілено і не всі ідеї стосувалися блага людства, втім, вищевказані дії можливо вважати важливим кроком в напрямку врегулювання відносин і налагодження спільної діяльності у космічному просторі та на небесних тілах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Asamoah O.Y. Declaration of Legal Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space. *The Legal Significance of the Declarations of the General Assembly of the United Nations*. Dordrecht: Springer Netherlands, 1966. P. 129–160. DOI:10.1007/978-94-011-9495-2_12.
2. The United Nations General Assembly (13th. Sess. 792nd plenary meeting). Question of

- the peaceful use of outer space. *Resolution*. № 1348. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/206866>.
3. The United Nations General Assembly (14th. Sess. 856th plenary meeting). International co-operation in the peaceful uses of outer space. *Resolution*. № 1472. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/206356>.
 4. The United Nations General Assembly (16th. Sess.). International co-operation in the peaceful uses of outer space. *Resolution*. № 1721. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/665195>.
 5. The United Nations General Assembly (17th. Sess. 1192nd plenary meeting). International co-operation in the peaceful uses of outer space. *Resolution*. № 1802. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/204272>.
 6. Lai A. K. *The cold war, the space race, and the law of outer space: space for peace*. Milton Park, Abingdon, Oxon; New York, NY: Routledge, 2021. ("Routledge studies in modern history" Series). ISBN 978-0-367-75384-9.